

Mijmeringen bij de grauwe vliegenvanger

door Berry Lucas

Iedere vogelaar heeft wel een zwak voor één of enkele vogelsoorten. Een van mijn favorieten is niet eens zo'n heel spectaculaire vogel. In ieder geval is het voor mij wel een soort die onwillekeurig aanleiding geeft tot allerlei bespiegelingen over de betekenis van vogels en natuur in mijn leven. Vogels ontdekken en bekijken is sowieso een vorm van escapisme waarin je je soms helemaal kunt verliezen (vinden ook mijn naasten). Het is onder meer de grauwe vliegenvanger die me vooral de afgelopen jaren op die manier heeft bezighouden.

De eerste kennismaking was in 1976 op een van mijn eerste NVWC-excursies, en is in mijn geheugen gegrift. Ervaren leden leerden je soorten die je nog niet kende, maar die je na die introductie nooit meer zou vergeten. Vooral als hun naam ook het geheugensteuntje vormde dat je als prille beginnening kon gebruiken om zelf soorten te ontdekken. Handige simpele weetjes waren tjiiftaf en grutto die hun eigen naam roepen, de kwikstaart die wipt met zijn staart en altijd vlak voor je op de weg gaat zitten, de boomkruiper die de stam slechts naar boven opklimt versus de boomklevler die het twee kanten verticaal op kan. Tot de laatste categorie 'soorten met een ezelsbruggetje' hoorde ook de grauwe vliegenvanger.

Jojo

Ik kende de grauwe vliegenvanger alleen nog van plaatjes in vogelboeken. De kleine vogel zat recht op op de rand van een open nestkast aan de beschutte achterkant van een zwarte gepotdekselde werkschuur in het bos. De basiscurcus die ik ter plekke kreeg van mijn NVWC-mentoren destijds: hij zit op een vaste uitkijpstap en vangt vanaf daar in snelle vlucht een insect in de buurt en keert vervolgens altijd naar diezelfde plek terug, als een jojo aan een onzichtbare draad. De ijsvogel doet het weliswaar ook bij het vangen van een vis, maar die heeft zo'n hint voor de herkenning niet nodig. Als ik een grauwe vliegenvanger zie dan check ik nog altijd of de vogel zich consequent aan die foerageerwijze houdt; wat dus niet altijd het geval is.

Hoewel hij regelmatig een kale tak of een boomtop als uitvalsbasis kiest, is mijn ervaring dat je de grauwe vliegenvanger snel over het hoofd ziet. Vaker verschuilen de vogels zich in het geplabderde boven in bomen, en moet je afgaan op de ijle roepjes en de summiere zang, een herhaald 'tsie tsie'. Je maakt snel een misleken, want veel zangvogels zoals de jongen van de boomkruiper en de winterkoning maken ook zulke geluiden. Elk voorjaar moet ik goed luisteren om er weer een beetje in te komen en de soort ook in de Big Day-lijst op het gehoor af te kunnen vinken zonder 'm daarbij te verwarren met de appelvink. De alarmroep ('twee-tik-tik') is beter te herkennen, maar die laten ze minder horen.

Grauw

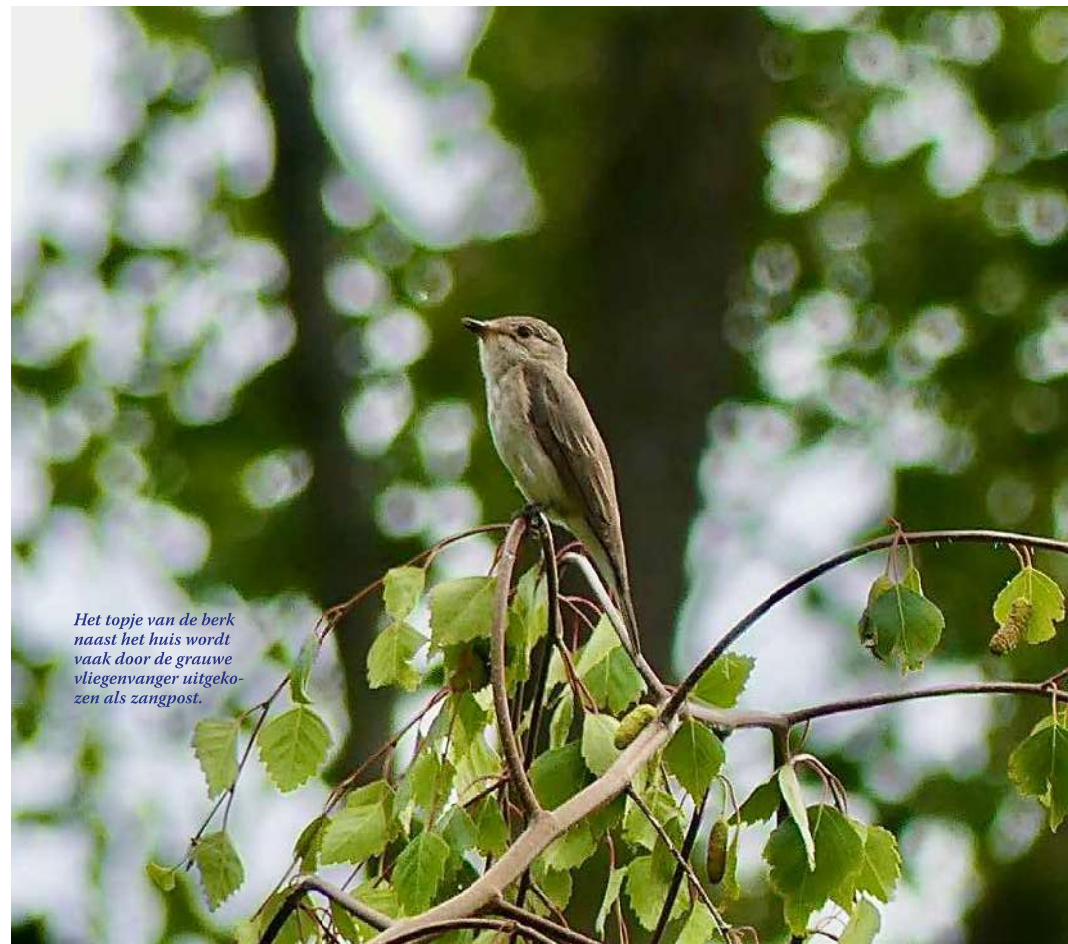
Daarbij komt dat deze zangvogel niet bepaald tot de kleurrijkste schepselen van het vogelrijk behoort. Dat vonden de Oudhollandse naamgevers van de soort ook, maar ik vind de bijvoeging 'grauw' wel wat neerbuigend voor dit parmantige vogeltje. Afgezien van de bedoelde aanduiding van de kleur bruingrijs associeer je *grauw* in het Nederlands met een slechte gezondheid, een oogziekte, zonloze dagen en het canaille.

Ik zou eigenlijk wel af willen van al die vogelnamen met *grauw* erin. Een vogelaar in Nederland springt doorgaans een gat in de lucht bij het waarnemen van allerlei 'grauw-vogels': neem de grauwe gors, de grauwe fitis, de grauwe pijlstormvogel. En wat is er *grauw* aan een (mannetje) grauwe klauwier met mooie pastel kleuren? Een grauwe franjepoot heeft een oranje hals en witte keel in broedkleed. Waarom een grauwe kiekendief zo heet terwijl de man minstens zo 'blauw' is als een man blauwe kiekendief (die feitelijk vooral lichtgrijs is) is mij een raadsel. En het vrouwtje grauwe kiek is als je haar goed bekijkt net zo min *grauw* als het vrouwtje blauwe. Zelfs een grauwe gans heeft in close up bekeken prachtige witomrande veren en een fraai gestreepte nektekening. De wetenschappelijke naam van de grauwe vliegenvanger is *Muscicapa striata*. *Striata* betekent gestreept, hetgeen duidt op de (overigens wat vage) bestreping van de borst en de kop. De Engelsen zitten enigszins in de buurt met hun naamgeving Spotted Flycatcher. Er moet ook in onze moedertaal toch een toepasselijkere en eerbiediger naam mogelijk zijn om het onderscheid te maken met de bonte en de kleine vliegenvanger?

Vliegenvangerparadijs

Zoals gezegd, de grauwe vliegenvanger heeft altijd veel streepjes voor gehad bij mij. Elk voorjaar kijk ik weer reikhalzend dan wel met gespiste oren uit naar deze late zomergast. Ik koesterde de wens om uiteindelijk een paartje te verlokken om in onze tuin te gaan broeden. Op ons vorige adres in Culemborg had ik al zo'n typische halfopen kast opgehangen, vervaardigd door een zeer handige vriend, die zijn eigen tuin had volgehangen met alle typen perfecte nestkasten die je kon bedenken. Hoewel ik bijna elk jaar wel grauwe vliegenvangers in de buurt zag, vanwege de aangligende grote tuin van de Julianahoeve met hoge bomen, een houtsingel en een nabije hoogstamboomgaard, heeft de kast er bijna twintig jaar nutteloos gehangen, totdat hij half verrot in stukken uit de pruimenboom viel.

Wij zijn sinds enige jaren gezegend (en belast) met een ruime plattelandstuin aan de lommerrijke Lingedijk die – vind ik – alles in zich heeft voor een grauwe vliegenvanger-leven. Er staan hoge essen, esdoorns en wilgen en oude appelbomen met veel holtes erin. Ik heb inmiddels de al aanwezige beukenhaag verrijkt met een uitdijend inheems houtwal-assortiment met onder meer meidoorn, kornoelje, vier, hazelaar en Gelderse roos om de oer-Betuwse haag zo goed mogelijk te benaderen. Het ooit zo strakke grasgazon is inmiddels door een wat chaotisch maairegiem en geholpen door muizen, woelratten en mollen wel om zeep geholpen. Met verwillerde hoekjes, dode bomen, takkenrillen, een composthoop, een iets verwaarloosde moestuin, een verruigd mini-akkerkje en een

Het topje van de berk naast het huis wordt vaak door de grauwe vliegenvanger uitgekozen als zangpost.

De grauwe vliegenvangertjes in onze tuin, ongeveer twee weken oud en op het punt van uitvliegen.

De zelfbouw-vliegenvanger-kast werd niet gewaardeerd. Daarentegen bleek een uitstekende balk onder het dakoverstek de ideale plek om te nestelen.

gammel houtschuurtje begint het een beetje de trekken van een ouderwets rommelig boeren erf te krijgen. Overigens niet alleen ingegeven door het streven naar meer biodiversiteit, maar ook omdat het allemaal wat te veel is om netjes bij te houden. Zonder op te willen scheppen: ik ben best wel trots op de broedende heggenmussen, zwartkoppen, tiftjaffen, mezen, merels, zanglijsters, roodborsten, kleine karekieten, groenlingen, putters, spreeuwen, holenduiven, kauwtjes en spechten, met zelfs een nest van de groene specht. We krijgen soms bliksembezoekjes van spotvogel, ringmus, gekraagde roodstaart, braamsluiper, grote lijster, boomklever, appelvink, ijsvogel, sperwer en bosuil om maar wat te noemen. En twee jaar geleden hield een luid zingende nachtegaal me zelfs weken lang uit de slaap. Een paartje steenuilen in de kast in een halfdode appelboom is waarschijnlijk nog te optimistisch. Daartegenover staat dat de luidruchtige kerkuilen van de burenhier regelmatig op muizenjacht gaan. Met weinig moeite moet het toch mogelijk zijn om zelfs de meest desolate ruilverkavelingboerderijen hier in rivierenland om te toveren tot erfvolg-paradijzen?

Nestkasten

Te midden van dit vogelgezelschap mocht de grauwe vliegenvanger natuurlijk niet ontbreken. Een van de eerste wapenfeiten toen we hier kwamen wonen, was van het overvloedige sloophout uit de verbouwing kasten timmeren voor mezen, winterkoning, steenuil én voor de grauwe vliegenvanger. Ik kroop in de huid van de grauwe vliegenvanger bij het vinden van een goede plek voor de haastig gefabriceerde vliegenvangerswoning. Het voorjaar daarop kwam mijn verwachting bijna uit: begin juni 2020 verscheen de eerste vogel, twee dagen lang druk op allerlei plekken in de tuin zingend. Maar achteraf was de gekozen locatie, de stam van een es in de haag met de opening naar het oosten, misschien niet helemaal naar de zin? Of kwam het door het zaagfoutje waardoor de kast kleiner was geworden dan de bouwtekening voorschreef? Ze hingen er wel rond, maar waren er wellicht al genoeg geschikte holten zoals de vele spechtengaten her en der? Het moet elders in de buurt wel gelukt zijn, want in augustus verscheen plotseling een vliegenvangergezinnetje, dat speels op vliegenjacht ging tussen de fruitbomen. Bovendien ontdekten ze ook onze laissez-faire bloementuin, ten koste van een enkele dagpauwoog en atalanta die acrobatisch uit de lucht geplukt werden.

Verrassing

Met een wél bouwkundig verantwoorde half open kast – althans, er staat 'best for birds' op, en 'ook geschikt voor roodborst en witte kwikstaart' in de beschrijving – deed ik in 2021 een nieuwe, doch vergeefse poging. De focus op vliegenvangers verdween enigszins, terwijl we intussen als een van onze projecten aan de slag gingen met het vervangen van de oude vervallen schuur annex carport. Onze wens ging uit naar een eigen ontwerp streekeigen zwart gepotdekselde (kap)schuur. Die kwam er – met Zweeds rabatten weliswaar – in de loop van het jaar. Het voorjaar daarop keek ik weer uit naar de komst van alle zomergasten, en natuurlijk naar de grauwe vliegenvanger in het bijzonder. Na aankomst begin juni lieten ze de nestkasten weer links liggen, terwijl een zingend mannetje de tuin niet leek te verlaten. Tot mijn verrassing ontdekte ik terloops op 8 juli op een uitstekende balk onder de dakoverstek van de schuur een nestje. Bij nader onderzoek starden vier gespikkelde donzige vogeltjes me aan, jongen van de grauwe vliegenvanger! Onopgemerkt had een paartje hier dus open en bloot domicilie gekozen, terwijl ik er dagelijks straal aan voorbij liep. Pas daarna zag ik de ouders ook het nest bezoeken. Mijn actieve herinnering aan die allereerste close encounter met de grauwe vliegenvanger bij die zwarte bosschuur 48 jaar geleden kwam meteen weer naar boven ... Al na een week was het nest verlaten, hopelijk omdat de jongen succesvol waren uitgevlogen.

Mislukt

Dit jaar hield ik weer vol verwachting die nestplaats goed in de gaten. Pas na twee weken voortdurend zingen van het mannetje, zag ik weer nestmateriaal liggen, maar nu op een andere liggende balk dan vorig jaar. Het nest was erg luchtig opgebouwd uit mos en bleek gemakkelijk weg te waaien. Een tweede poging was op de oude plek, maar de helft van het nestje lag een paar dagen later ook op de grond. Later vond ik ook zo'n aanzet tot een nest op weer een andere balk onder de kap, maar ook daar was geen teken van broeden. Plankjes die ik daarna tegen de balken heb getimmerd om de nesten te beveiligen bleken mosterd na de maaltijd. Helaas moet ik het dit jaar dus zonder dit aangenaam gezelschap doen. Ik hoorde nog dagen lang een grauwe vliegenvanger zingen rond de schuur, misschien is het dus toch nog goed gekomen. Ik kijk in ieder geval al weer uit naar het begin van de volgende zomer. 🐦